

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ СОБОРНОЇ УКРАЇНИ

У статті окреслено характерні особливості сучасного стану державної соборності України; оцінено позицію регіональної політичної еліти України в контексті розвитку тенденцій сучасного європейського регіоналізму; охарактеризовано специфіку ментального ставлення країн Західної Європи до проблеми інтеграції з Україною в її сучасному геополітичному стані.

Ключові слова: соборність, європейська інтеграція, політична еліта.

В статье обозначены характерные особенности современного состояния государственной соборности Украины; оценено позицию региональной политической элиты Украины в контексте развития тенденций современного европейского регионализма; охарактеризована специфика ментального отношения стран Западной Европы к проблеме интеграции с Украиной в ее современном геополитическом состоянии.

Ключевые слова: соборность, европейская интеграция, политическая элита.

Article outlines the characteristics of the current state of public Reunion of Ukraine estimated position of the regional political elite of Ukraine in the context of contemporary trends yevopeyskoho regionalism, characterized specificity menatlnoho attitude of Western Europe to the problem of integration of Ukraine in its modern geopolitical condition.

Key words: unity, European integration, the political elite.

На 21-му році свого незалежного існування Україна стоїть на порозі чергової епохальної геополітичної події – підписання Договору про асоціацію з Європейським Союзом. Що, у свою чергу, спонукає ще раз замислитися над низкою важливих запитань, зокрема «Чому це відбувається лише зараз, хоча Україна з перших днів свого існування декларувала беззастережні наміри інтегруватися саме в Європейську Спільноту?», «Чому ближчі західні «пострадянські» сусіди України (Польща, Румунія, Угорщина тощо) вже давно є повноправними членами ЄС, а Україна досі ні?»...

Різноманітні спроби надати свої варіанти відповіді на ці **актуальні запитання** постійно здійснюють вітчизняні науковці. Але більш-менш задовільного консенсусу досі не досягнуто ані в наукових, ані в політичних колах України.

Мета пілотного дослідження, результати якого викладено в цій статті, скоріше полягає у тому, щоб продовжити під новим ракурсом цю актуальну дискусію та принаймні хоч тезово (з використанням виключно загальнодоступних джерел) з'ясувати, чи є можливою і доцільною повноцінна європейська інтеграція України у її сучасному стані – «сталінсько-хрущовської» моделі державної соборності. **Завдання** дослідження:

- окреслити характерні особливості сучасного стану державної соборності України;
- оцінити позицію регіональної політичної еліти України в контексті розвитку тенденцій сучасного європейського регіоналізму;
- охарактеризувати специфіку ментального ставлення країн Західної Європи до проблеми інтеграції з Україною в її сучасному геополітичному стані.

У сучасній Україні виділяються як мінімум вісім регіонів. Принаймні в половині з них широко розповсюджена російська мова (у багатьох місцях вона домінує), в решті таку ж роль відіграє українська. Два з них лише трохи більш як півстоліття перебували у складі СРСР, один став частиною України лише півстоліття тому і досі вперто прагне зберегти свої культурні особливості. Низка регіонів має яскраво виражений індустріальний характер, у той час як в інших домінує аграрний сектор. Одні регіони є місцем стародавнього осілого поселення людей, інші освоєні зовсім недавно. Населення західних регіонів переважно вважає себе частиною Європи, Схід тяжіє до «спадщини» СРСР і, відповідно, до його «головної спадкоємиці» – Росії. Будь-які з минулих українських виборів (президентські чи парламентські) показують, що різні регіони надають перевагу різним політичним силам (часто діаметрально протилежним),

а однією з головних тем обговорення українських політичних аналітиків є місце і роль так званих «регіональних кланів» у економічному, політичному та культурному житті сучасної української держави.

Україна являє собою великий і складний світ, частини якого володіють яскравою своєрідністю, а деякі – вираженим прагненням до автономного існування. З іншого боку незалежна Україна успадкувала від СРСР гіперцентралістську модель організації влади, яка нерідко входить у суперечність не тільки зі своєрідністю її регіонів, але і з інтересами економічного та соціального розвитку держави в цілому. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема територіальної єдності України, її основ і принципів, яка в українській політичній традиції отримала назву «соборність».

1. Із приводу «територіальної єдності» Української держави висловлюються зазвичай дві полярні думки. Одна полягає в тому, що відмінності між регіонами України не слід занадто перебільшувати, і держава, в цілому, рухається до більшої унітаризації, інша – в тому, що регіональні відмінності є субстанціональними для України, і її чекає неминуча федералізація і навіть розпад.

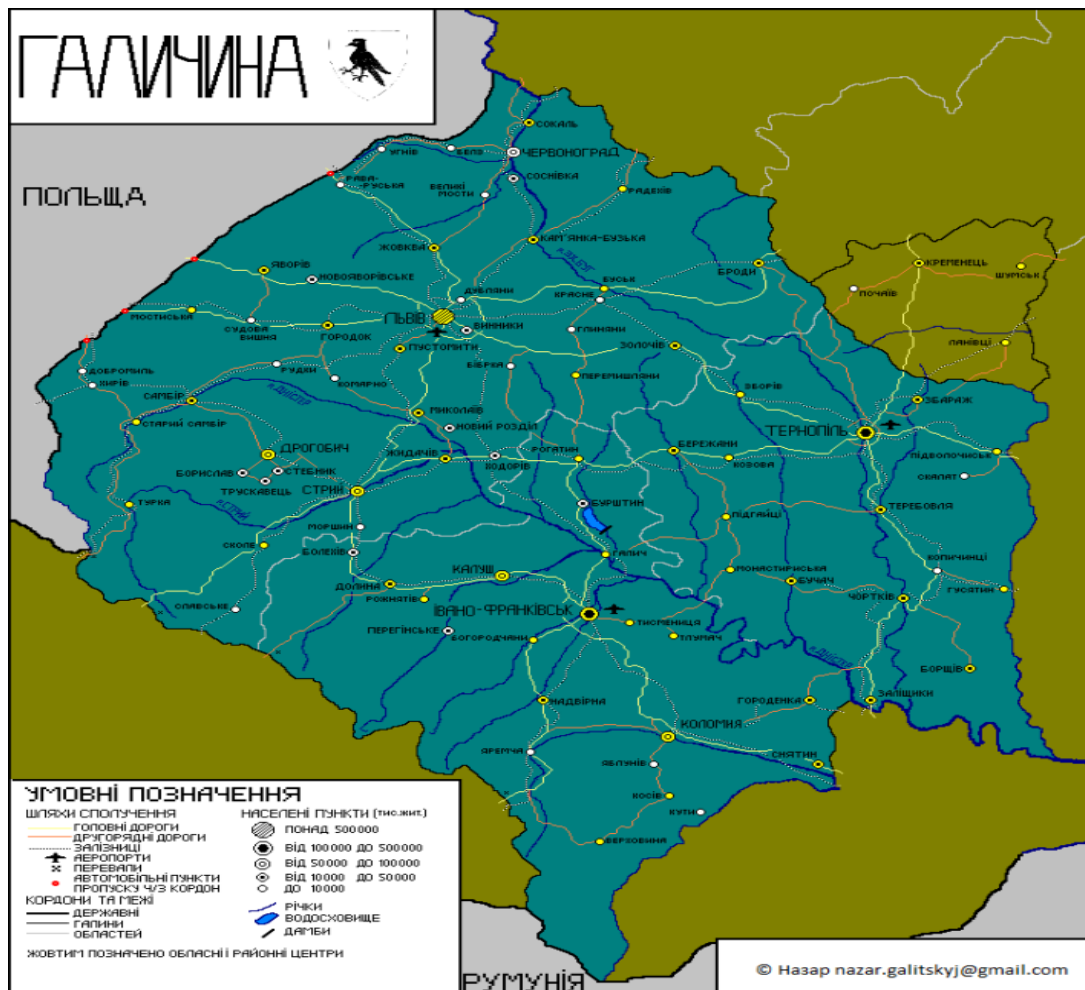
– Малоросія – колишнє ядро Великого князівства Київського, історичні землі Правобережної та Лівобережної України – власне, Україна з її історичним синдромом окраїшності (до складу Малоросії входило 6 губерній. Три з них – Волинська, Київська і Подільська – розташовані по правий бік Дніпра, а три – Чернігівська, Полтавська та Харківська – по ліву сторону (мана 2) [2].

– Галичина і Закарпаття – власне, Галицько-Волинське велике князівство – вже не Україна, але

Сучасна Україна в сталінсько-хрущовській моделі соборності ніколи дотепер не існувала як самостійна держава. Будучи штучно зібраною в адміністративно-територіальну одиницю СРСР вона і зараз являє собою агломерацію трьох різних субкультур які умовно можна назвати «новоросія», «малоросія» і «галичина»:

– Новоросія – колишній «дикий степ», активна цивілізація якого почалася лише за Катерини II. За сучасних умов, це – вже не Росія, але ще не Україна. Власне – країна Європи. Нагадаю, до Катерини II межею розділу між Європою і Азією був не Урал, а р. Дон. До «новоросії» варто віднести також і землі Півдня України, які відвойовані нею в Османській імперії й активно русифікувалися вже в часи остаточної втрати Малоросією своєї автономії (Новоросія – синонім офіційної назви Новоросійського генерал-губернаторства. У широкому сенсі – історичні території, приєднані до Російської імперії, що включають Херсонську, Катеринославську, Таврійську, Бессарабську, Ставропольську губернії, а також Кубанську область і Область Війська Донського. Термін почав вживатися з другої половини XVIII століття і був поширений до початку XX століття (мана 1) [1].

ще не Західна Європа. Утім, нагадаємо, саме там зараз географічний центр Європи. (Галичину прийнято поділяти на Західну (Лемківщина) та Східну. Історичним, політичним та культурним центром краю прийнято вважати місто Львів, хоча сама назва Галичина, найімовірніше, походить від містечка Галича – колись столиці удільного князівства. Сучасні межі Східної Галичини загалом співпадають з кордонами Західно-Української Народної Республіки, проголошеної 1 листопада 1918 року (мана 3) [3].

За 20 років незалежності ці субкультури так і не інтегрувалися, а навпаки зазнали потужного впливу як нової руської, так і західної масової культури. Відсутній бодай якийсь натяк на національну ідею. Українська політична нація так і не склалася.

Чи не цього побоювались «отці» Української Соборності, коли у п. 4 «Передвступного договору, заключеного дня 1 грудня 1918 року в м. Фастові між Українською Народньою Республікою й Західно-Українською Народньою Республікою про маючу наступити злуку обох українських держав в одну державну одиницю», зазначили буквально таке: «Західно-Українська Народня Республіка з огляду на витворені історичними обставинами, окремими правними інституціями та культурними й соціальними ріжницями окремішності життя на своїй території й її населення, як будучій частині неподільної Української Народньої Республіки, дістає **територіяльну автономію**, котрої межі означить у хвилі реалізації злуки обох Республік в одну державну цілість окрема спільна комісія за ратифікацію її рішень компетентними законодатними й правительственними державними органами обох Республік. Тоді також установлені будуть детальні умовини злуки обох держав» [4].

2. Сучасна українська політична еліта ось уже 20 років грає з державною владою у гру «Пан або пропав». Джек-потом у цій грі є центральна влада. Хто її отримав – виграв. Інші – програли. На цю ГРУ витрачаються величезні ресурси, які реально могили би прислужитися розвитку регіонів. У процесі гри будь-яка регіональна еліта обіцяє «розвиток місцевого самоврядування» (подивіться програми політичних партій), але досягши мети – забуває й ці обіцянки. Хто ж добровільно поділиться повнотою влади, коли вона вже в руках?

Натомість, говорячи про європейські перспективи України, ми не можемо не звернути увагу на сучасні тенденції в розвитку європейських держав, які значною мірою визначають життя того організму, в який у перспективі має намір інтегруватися Україна. Це регіоналізм та децентралізація, з одного боку, і євроінтеграція – з іншого. Регіоналізм і породжений ним процес децентралізації державних інститутів став активним чинником європейського політичного життя в 70-х роках ХХ ст. До 90-х років регіоналізм був фактично опозиційним рухом, який, однак, відіграв надзвичайно важливу роль у житті європейських країн. Особливо велике значення регіоналістських рухів – у подоланні посттоталітарного спадщини в політичному житті післявоєнної Європи.

Поділяючи та розвиваючи концепцію інтегрального або глобального федералізму, регіоналісти виступили з ідеєю про зростальну бюрократизацію і неефективності централізованої держави. Фактично регіоналізм став найважливішою формою боротьби за демократію в європейських державах, виступивши проти бюрократичних післявоєнних режимів і поставивши на порядок денний питання про кардинальне перетворення

національної держави (або нації-держави), наближенні її політичних структур до суспільства і людини. В основі регіоналізму лежала найважливіша вимога демократії – досягнення локального самоврядування на рівні регіонів, міст, сільських громад тощо. Поява регіоналізму знаменувала собою важливий етап кризи національної держави – коліски націоналізму, що став, у свою чергу, джерелом двох світових воєн. Розвиваючись на основі історичних регіонів з їх культурними, мовними, історичними та економічними особливостями, регіоналістські рухи в багатьох європейських країнах призвели до серйозних структурних змін у системі розподілу державної влади. У багатьох країнах відбулася політична децентралізація, яка йшла паралельно модернізації і відіграла важливу роль у цьому процесі. Поступки регіоналізму з боку центральних урядів європейських держав дозволили в багатьох країнах вирішити проблеми державної цілісності та досягнення внутрішньонаціональної згоди, як це було, наприклад, в Іспанії, де перехід до моделі держави регіонів дозволив подолати авторитарну спадщину режиму Франко і зберегти єдність держави, що включає в себе самотні провінції, ставлення яких до центральної влади було досить складним.

Регіоналізм знаменував собою залучення в політичне і культурне життя, просторів і людей, які традиційно знаходилися на периферії не тільки своїх держав, але і власного розвитку. Багато західних дослідників трактують регіоналізм як «повстання провінції», яка більше не бажає мритися зі своїм другорядним становищем у національній державі і вимагає рівності ролей.

3. Нині загальна площа України становить 604 км², вона складає 5,7 % території Європи. За цим показником вона є другою за величиною серед країн Європи після Росії (або найбільшою країною, яка повністю знаходиться в Європі). Україна входить до числа провідних мінерально-сировинних держав світу. Україна, яка займає всього 0,4 % земної суші і де проживає 0,8 % населення планети, має у своїх надрах 5 % мінерально-сировинного потенціалу світу [5].

Як зазначав ще у 1939 р. Ланселот Лоутон у своїй промові перед англійським Парламентом: «З усіх країн, підлеглих Радянському Союзові, Україна найбільша й найважливіша. Розташована між двома великими системами гір – Кавказом і Карпатами – на сході вона межує з Азією, на заході втискається в Центральну Європу, а на півдні, з чорноморських берегів, має доступ до Середземноморського басейну. Перед війною вона була розділена між двома державами, Росією та Австро-Угорщиною, і після війни розчленована між Росією, Польщею, Румунією та Чехословаччиною. З огляду на унікальне географічне положення України, маємо всі підстави вважати, що в наш час, коли стільки народів хочуть не просто утриматися на своїх посіlostях, але й поширити їх, будь-яка серйозна спроба з боку

Україні скинути поневолювачів і об'єднати свої чотири розмежовані частини в одну незалежну Українську державу неодмінно викличе справжню паніку. Якщо ж Україні в цьому пощастить, то на сході Європи з'явиться держава, за територією й населенням друга після Росії. Такого масштабу подія, найвірогідніше, викликала б одночасні й важливі зміни всюди» [6].

На момент підписання Акту злуки Україна виявилася політично, економічно та і військово неготовою зберегти не те що соборність, а й саму незалежність. Але характерним є те, що політична еліта обох українських земель, які раптом, внаслідок першої світової війни і революцій, опинилися незалежними, реально усвідомлювала, що цю незалежність зберегти можна було лише через єднання.

Радянському Союзу треба віддати належне, адже внаслідок його експансіоністської політики Україна отримала якщо не незалежність, то реальну соборність. Крім того, у спадок від СРСР Україна залишилася досить потужна економіка, розгалужена інфраструктура і навіть ядерний потенціал.

І тут відбулося те, що пророчив англійський журналіст за півстоліття до цього – Європа злякалася. Миттєво були реалізовані ледь не всі доступні на початку ХХІ ст. засоби впливу. І ось, маємо, що маємо.

Є не дуже популярні речі, про які наші політики переважають мовчати: Західна Європа (Старий Світ), яка і без того, внаслідок Другої світової війни втратила свої домінуючі позиції у світі і продовжує їх втрачати не зацікавлена у зміцненні України. Адже в особі сильної України вона може отримати потужного, перш за все, економічного суперника не десь там, на Сході, а прямо тут – у себе в центрі.

З іншого боку, безпека дорожче. Маючи добрі уроки на Балканах (наслідки розпаду Югославії Західній Європі, не без участі всієї світової спільноти, довелося долати ледь не десятиліття), сучасний Європейський Союз аж ніяк не хоче щоб у нього під боком опинилася навіть не порохова, а ядерна діжка у вигляді розколотої України.

Розкол України на Схід-Захід – сценарій який досить часто обговорювали політологи всередині 10-х років ХХІ ст. Здавалося б, чого простіше: Західна Україна, якій миліший Європейський Союз – нехай інтегрується в ЄС. Східна – відповідно зближується з Росією. Але в усіх варіантах

такого сценарію фінал був один – неминучий конфлікт, що міг перерости в глобальні масштаби.

Висновок такий, що за своїм геополітичним становищем в умовах сучасної глобалізації Україна просто приречена бути соборною. Це – об'єктивна реальність. Як нею скористатися – право вибору Українського народу. Або дійсно усвідомити свою геополітичну, а можливо й цивілізаційну місію і створити сильну, одну з провідних держав світу. Або – залишитися на окраїні двох потужних культур – європейської і євразійської й виконувати іншу історичну місію, яку колись А. Блок відводив Росії: «Тримати щит між двох ворожих рас – монголів і Європи» [7].

Хоча, останнім часом у пресі Україну в її сучасному геополітичному становищі часто порівнюють з Одисеем, що опинився між Сцилою і Харібдою. Одна – загрожує розірвати Україну на шматки, інша – поглинути її повністю. Міф, це звичайно казка, але в ній міститься велика мудрість. Давайте пригадаємо як вчинив Одисей: «Підбавьорив я супутників і звелів правити ближче до берега. З усіх сил налягли вони на весла. Про Сциллу ж нічого не сказав їм. Я знав, що Сцилла вирве в мене шість супутників, а в Харібді загинули б ми всі...» [8].

Висновки:

– сучасний стан «хрущовсько-сталінської» моделі державної соборності України не є однорідним і стабільним, не сприяє процесам її повномасштабної європейської інтеграції;

– регіональні політичні еліти сучасної України, на відміну від регіональних політичних еліт в більшості країн Європейського Союзу, й надалі змагаються за вплив на центральну владу в країні, замість зосередити зусилля на політичному, економічному, соціальному тощо розвитку відповідних регіонів;

– специфіку менатльного ставлення країн Західної Європи до проблеми інтеграції з Україною в її сучасному геополітичному стані полягає у тому, що Україна розглядається як потенційна загроза – перш за все, потужний економічний суперник будь якої з країн ЄС та Євросоюзу в цілому;

– у перспективі актуальним є проведення комплексного системного дослідження особливостей і проблем сучасного вітчизняного регіоналізму в контексті нових можливостей європейської інтеграції України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новоросія [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Новоросія>.
2. Малороссія [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.portal-slovo.ru/art/36243.php>.
3. Галичина [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Галичина>.
4. Передвступний договір, заключений дня 1 грудня 1918 року в м. Фастові між Українською Народною [Електронний ресурс] // Державні утворення (1917-1920); Історичний документ – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0011300-18>.
5. Україна [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Україна>.
6. Лоутон Л. Україна: найбільша проблема Європи. Виступ у Лондоні 1939 року [Електронний ресурс] / Ланселот Лоутон // Історична правда – Режим доступу : <http://www.istravda.com.ua/articles/2011/04/7/34771>.
7. Блок А. Скифы // Избранные произведения / Александр Блок. – К. : Веселка, 1985. – 262 с. – С. 42.
8. Гомер. Одиссея / Гомер ; пер. В. Жуковский. – М. : Азбука-Аттикус, 2011. – 416 с. – С. 321.

Рецензенти: Корецький М. Х., д.держ.упр., проф.;
Антонова Л. В., д.держ.упр., проф.

© Кальниш Ю. Г., 2013

Дата надходження статті до редколегії 07.05.2013 р.

КАЛЬНИШ Юрій Григорович – д.держ.упр., старший науковий співробітник, завідувач кафедри державного управління та політичної аналітики ЧДУ імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: історичні аспекти в контексті вступу України до ЄС, державна політика та політична аналітика в державному управлінні.